

HAZUD

Koncentracijski logori u Hrvatskoj: Izvješće Petra Lungova Jordanu Mečkarovu o hrvatskom koncentracijskom logoru Jasenovac 1942 godine

OBJAVIO: [REDAKCIJA](#) | DATUM OBJAVE: 22/09/2016

General Željko Glasnovi gostovao je u ponedjeljak na N1. Novinar N1 televizije Petar Štefani sedam puta pitao je saborskog zastupnika Željka Glasnovi a je li NDH zlo ina ka tvorevina. Na svoj uobi ajeni na in, krivotvore i povijesnu istinu, i aludiraju i na to da je Hrvatska zlo ina ka tvorevina prepuna ustaša, intervju je objavio i portal Novosti pod nazivom [Svugdje ustaše, turbo ustaše](#). Stoga i [Portal HAZUD](#) daje svoj mali doprinos objavom povijesnih istina koje e možda pripomo i kona nom skidanju stigme sa Hrvatske i Hrvata.

Izvjеш e Petra Lungova Jordanu Me karovu o posjeti stranih dužnosnika akreditiranih u Zagrebu hrvatskom koncentracijskom logoru Jasenovac

Br. 40/ . . .

Zagreb, 7. velja e 1942. g.

Povjerljivo

Predmet:

Koncentracijski logori u Hrvatskoj

Gospodine Ministre,

Prekju er, 6-og o.m., petak, odjel za tisak Ministarstva vanjskih poslova pozvao je nas, skupinu predstavnika stranih zemalja, u posjet koncentracijskom logoru u Jasenovcu – danas najve em i najpoznatijem logoru u Hrvatskoj. O ito, svrha ovog posjeta bila je pokazati kako koncentracijski logori u Hrvatskoj nisu mjesta za mu enje nego mjesta za rad u kojima se izoliraju osobe koje opasno ugrožavaju javni red i mir do popravljanje njihovog ponašanja.

U posjetu logoru sudjelovali su: njema ki ataše za tisak gosp. Malberg, gosp. Rekuard pobo nik njema kog opunomo enog ministra Kaschea, jedan njema ki bojniak, gosp. Schuster – predstavnik GTA, dopisnici njema kih novina gosp. Gruber i gosp. Hörhager, predstavnica *Associated Press-a* g a Hausberger (Njemica) koja sada radi za neke južnoameri ke agencije, predstavnik “Stephanie” gosp. Solari-Boci, dopisnik “Corriere della Serra” gosp. Benedetti, predstavnik papinskog nuncija u Hrvatskoj i još jedan katoli ki kanonik, voditelj ureda za tisak u ma arskom poslanstvu gosp. Fr. Grof, dopisnik ma arske novinske agencije gosp. Bolgar, dopisnik rumunjske novinske agencije “Rador” gosp. Ksifta, crnogorsko-hrvatski publicist gosp. Lipovac, gosp. Mazzura – voditelj odjela za tisak Uprave za tisak i kulturne veze Ministarstva vanjskih poslova – i bugarski ataše za tisak Lungov.

Voditelj grupe bio je sam ravnatelj Ravnateljstva za javni red i sigurnost gosp. Eugen Kvaternik. Naime, pod nadležnoš u toga Ravnateljstva nalaze se kako koncentracijski logori tako i policijska “sudišta” koja odlu uju tko i na koliko vremena mora biti poslan u te logore. Formalno, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost predstavlja sektor Ministarstva unutarnjih poslova, ali gosp. Eugenu Kvaterniku je uspio dobiti skoro potpunu neovisnost. Zbog nadležnosti njegovog ureda, posebice po pitanju progona Židova, u

zadnje vrijeme je nastao sukob između gosp. Kvaternika i ministra unutarnjih poslova gosp. Artukovića a to je bilo glasina o ostavci gosp. Kvaternika. Međutim, Poglavnik je u međuvremenu promaknuo gosp. Eug. Kvaternika u čin bojnika Poglavnikove tjelesne bojne, što je bio jedan od znakova stabilizacije njegova položaja. Izgleda da su i Eug. Kvaternik i Artuković – obojica bivši emigranti i borci protiv Jugoslavije – jednako vrijedni i potrebni Poglavniku, zbog čega je odlučio da neće razriješiti niti jednoga. S druge strane, postoje i druge urešnice previranja daju Paveliću jako dobru mogućnost da uvijek bude arbitar, pogotovo u tako osjetljivom području kao što je policija u autoritarnim državama. Posjeta stranih dužnosnika, koju je g. Eug. Kvaternik sada priredio u jedan od njegovih logora, nesumnjivo predstavlja manifestacija njegovih postignuća pred svijetom, a time i dokazivanje koliko je potreban režimu.

Od Zagreba do Jasenovca, što je udaljenost od oko 120 km na liniji Zagreb – Zemun (Beograd), putovali smo posebnim vlakom koji je krenuo u 6,30 sati ujutro te se istim vratili nazad u 8 sati navečer. Jasenovac je selo s oko tisuću stanovnika. Od kolodvora su nas odveli do velike zgrade u centru sela – bivše privatne kuće – u kojoj se sada nalazi središnja uprava logora. (Sam logor se nalazi izvan sela).

U središnjoj upravi logora su nam najprije pokazali ured s osobnim podacima. Ovdje su, na prvom mjestu, detaljni dosjei o svim ustašama koji su na službi u logoru, uglavnom kao čuvari. U logoru radi sveukupno 800 ustaša, od kojih su stalno prisutni oko 300, a ostali su ili na odmoru ili na terenu, tj. u pokrajini (Bosna), gdje ratuju protiv četnika. Dakle, dvije-tri satnije ustašarova logora su stalno zauzeti borbom, što održava njihov vojnički duh i čuva ih od mentalne opuštenosti. Dosje svakog ustaša sadrži detaljni životopis, u kojem je posebno označena njegova politička prošlost; opis imenovanja koja su mu dodijeljena tijekom službe u ustaškom pokretu; opis eventualnih povreda službene dužnosti i disciplinskih sankcija; podatke o njegovoj obitelji, osobito o prošlosti supruge; izjava da neće piti alkohol i neće se kockati.

Zatim, bitan dio ureda s osobnim podacima je kartoteka svih zatočenika, koji su bili ili se još uvijek nalaze u logoru. Dosjei ove kartoteke se izrađuju na temelju izvješća o svakoj osobi poslanoj na prisilni boravak u logoru. Izvještaj je u tri primjerka, od kojih se jedan šalje u središnji ured Ravnateljstva za javni red i sigurnost u Zagrebu, drugi ostaje u središnjoj upravi logora, a treći se šalje u sektor rada, gdje je zatočenik upućen na rad. U dosje svakog zatočenika najprije je slovima zabilježena njegova politička "boja". Tako, na primjer, slova "ŽCI" znači "Židov-cionista", "ŽK" – židov-komunista, itd. Slijedi još "prekršaja": Židov spolno kriv (tj. imao je spolni odnos s arijkom); Srbin-četnik, Srbin-komunista, Srbin-nacionalista, naštetio hrvatskim interesima, Hrvat-komunista, Hrvat-mason, itd. Kao što se vidi u logoru ne nedostaje i Hrvata, protivnika države. Posebnom oznakom navedena je stručnost svakog zatočenika i tako se upravi logora olakšava određivanje posla za bilo kojeg zatočenika te ubrzava proces pronalazjenja odgovarajuće osobe za obavljanje novog posla u "novoj grani proizvodnje." U dosjeima su i bilješke o ponašanju osobe u logoru – ponekad uzornim ponašanjem zatočenik može olakšati svoj položaj, odnosno bude prijevremeno pušten. Naposljetku u dosjeu je zabilježen i rok na koji je osoba poslana na prisilni boravak u logor. U jednom dosjeu, kojeg su nam predložili kao primjer, vidio sam da je rok "zatočeništva" do siječnja 1945. – tj. tri godine! Na koliko vremena i koga se mora kazniti slanjem u koncentracijski logor, odlučuje Ured gosp. Eugena Kvaternika u Zagrebu – temeljem dobivenih podataka i na prijedlog njegovih tijela u metropoli i drugim gradovima.

Zatim su nama pokazali odjeljak za pohranu središnje uprave logora. Prvo su nam pokazali sobu za pohranu dokumenata i dragocjenosti zatočenika. Još po dolasku, svaka nova osoba mora predati sve svoje dokumente i dragocjenosti. Dokumenti se stavljaju u paket i pohranjuju u ormari, a novac, satovi i sl. se popisuju i predaju na blagajnu. Na paketu se upisuje samo broj zatočenika. Nakon ulaska u logor osoba prestaje biti osoba s imenom i prezimenom, ona je već samo broj. Taj broj je napisan na traci koju zatočenik nosi na lijevoj ruci i za svoje kolege po sudbini ta osoba više nema ime nego broj. Niti jedan zatočenik, kako smo saznali, nema pravo reći drugom zatočeniku svoje ime, odakle je, što je bio u životu i slično. Dakle, osoba izašla iz logora ne može nekim zainteresiranim ljudima dati informacije tko su osobe u logoru, iz koje društvene skupine potječu, itd.

Kasnije smo u odjelu računovodstva vidjeli ustaše koji vode ured za opskrbu logora. Iz jedne proračunske šeme, koje su nama pokazali, vidi se da je za koncentracijske logore u Hrvatskoj iz državnog proračuna za

ovu godinu predviđen iznos od 120 milijuna kuna (oko 200 milijuna leva) i to posebno za opskrbu namirnicama. Taj iznos se predviđa za 20.000 zatočenika, što je vjerojatno sadašnji broj, odnosno to je projekcija za broj poslanih u logor ove godine. Kako nam je rečeno, sada u Hrvatskoj ima pet koncentracijskih logora. U logoru Jasenovac smješteno je oko 1500 ljudi. Logori za žene odvojeni su od onih za muškarce. Za hranu svakog zatočenika predviđa se takva količina obroka kakav dobiva jedan vojnik jer zatočnici se bave teškim fizičkim radom i uz manje hrane ne mogu biti sposobni izvršavati svoje obveze. Na moje pitanje dobivaju li zatočnici nagrade kako bi pripomogli vlastitim obiteljima, Eugen Kvaternik mi je rekao da je naknada za rad iznimka i da sudbina obitelji zatočenika policiju ne zanima: neka rade što god hoće.

Nakon što je nam pokazana središnja uprava logora, odvezli su nas na desetak sanjki u sam logor, koji se nalazi izvan sela u blizini željezničke pruge i rijeke Save. Za potrebe logora koriste se zgrade ciglane i pilane koje se nalaze u neposrednoj blizini. Oba objekta su u posljednje tri godine bila zapostavljena – tamo se nije radilo ništa; sada su ponovno stavljeni u funkciju. Samu cestu, koja vodi do logora, čuva ustaška straža naoružana teškim strojnicama. Tom cestom i u logor ne može ići nitko od mještana: u sabirni logor idu samo ustaše koji ga čuvaju; naša grupa je bila posebna iznimka. Logor, osobito dio u kojem su barake gdje žive zatočnici, odnosno dio gdje provode noć, najvjerojatnije zbog pokušaja bijega okružen je bodljikavom žicom. Taj zid od bodljikave žice doseže dvije ljudske visine, s unutarnje strane zida je bodljikava žica križana dijagonalno – na takav način da je pristup do samog okomitog (vertikalnog) žičanog zida, u pokušaju prodora kroz njega, nemoguć. Osim toga, na kutovima tog dijela logora, izvan ograde izgrađeno je 5-6 velikih drvenih kula – karaula, u kojima je straža stalno na dužnosti. Unutar logora na svakih 50-60 koraka i na svakom uglu stražare ustaše s bajunetom na puški. Ustaške satnije koje čuvaju logor smještene su u posebnim barakama-vojnarnama izgrađenim ispred logora, koje mi nismo imali mogućnosti vidjeti.

Naša grupa te posebno gosp. Eug. Kvaternik, bili smo snažno čuvani. Na putu u logor, na čelu procesije sanjki išle su sanjke s ustašama naoružanim automatskim puškama i strojnicama. A lijevo i desno od nas jahali su ustaše s puškama na ramenima. Štoviše, dok smo se kretali unutar logora ispred i iza nas, a posebno oko Eug. Kvaternika stalno su bili ustaše sa strojnicama u ruci, spremni u svakom trenutku ukloniti svakog od “zatočenika”, koji bi mu pokušao prići s bilo kojim alatom, lopatom, itd..

Za vrijeme razgledavanja radnih prostorija logora, najprije smo došli u željezarsku radionicu. U nju su dovezeni strojevi iz različitih dijelova zemlje, posebno iz Bosne – zaplijenjeni nakon borbi s etnicima koji su uništavali tvornice – i spojeni na način da je stvorena gotovo cijela tvornica željeza. Usput, ima i snažan mehanički malj. Ovdje se proizvode različiti željezni proizvodi, posebno oni najpotrebniji vojsci za razne namjene te rezervni dijelovi za automobile, bicikle, pisače strojeve, itd. U susjedstvu se nalazi i stolarska radionica, u kojoj radi nekoliko desetaka ljudi.

Kao što sam već naveo, svaki od zatočenika nosi na svojoj lijevoj ruci traku s brojem. Traka je različite boje prema podrijetlu: Židovi nose žute trake, Srbi – plave, Hrvati (komunisti) – crvene. Židova u svim radionicama je najviše. Oni loše izgledaju, iscrpljeni su i blijedi. Kao što su nama objasnili razlog tome je što nisu navikli na fizički rad. Naprotiv, Srbi i Hrvati-komunisti izgledaju dobro, živahno i čak rumeno. Kao što smo prethodno obaviješteni, bilo kakvi razgovori sa zatočnicima su zabranjeni. Međutim, i samim zatočnicima je zabranjeno međusobno razgovarati. Nekim zatočnicima je preko ustaša koji su nam bili u pratnji postavljena neka pitanja. Ali, kako je njima rečeno da nikome ne smiju reći svoje ime, na pitanje “Kako se zoveš”, zatočnici su samo pokazivali svoj broj. Jasno je da su svi zatočnici terorizirani unutarnjim strahom da svakog trenutka mogu izgubiti svoj život. Njihovo ponašanje je vrlo ropsko, oni kad im prilaze ustaše ili posjetitelji već s više od desetak metara udaljenosti skidaju kapu, dugo stoje bez kape na glavi i ne stavljaju je i kada im je rečeno da to učine.

Zatim smo vidjeli kako se radi u ciglani i pilani. Još do početka zime u ciglani je proizvedeno puno opeke i crijepa koji su se u međuvremenu osušili i sada se peku. Za potrebe ciglane popravljen je jedan lokomobil, a sada se popravljaju i lokomotiva, kojom će se na proljeće dovoziti ilovača za proizvodnju opeka i crijepa. U pilani se isto radi ozbiljno. Dio proizvedenih dasaka, kao i opeke i crijepa, i ide za gradnju baraka, a zatim i za zgrade logora. Svugdje, u svim radionicama, posao vode osobe koje su međusobno izabrali zatočnici, tako da ustašama ostaje samo kontrola i nadzor logora. Poslovođe, i sami

zato enici, u svojoj želji da se istaknu i na taj način poboljšaju vlastiti položaj u logoru, čak pretjeruju sa zahtjevima prema svojim kolegama po sudbini, ovaj način rada daje, za upravljanje logora, vrlo dobre rezultate. Poslovođe koji su se svojim radom posebno istakli, nagrađeni su boljom hranom i blagovanjem u zasebnoj blagovaonici, tamo imaju priliku čitati i novine. Svi ostali zato enici potpuno su odsječeni od vanjskog svijeta. Ne čitaju i novine ne znaju ništa o događajima u svijetu i u državi. Zabranjeni su im posjeti članova obitelji, uz vrlo rijetke iznimke. Isto tako je zabranjen unos hrane izvana. Dozvoljeno je primiti tek nešto odjeće i deke.

Planove za nove zgrade u logoru napravili su također sami logoraši. Tu je i posebna radionica u kojoj su se okupili inženjeri, tehničari i sl. koji crtaju i planiraju, kao i komercijalni zaposlenici i sl., oni izrađuju unavajuholičine potrebnih materijala, rade popise i sl. U jednoj prostoriji smo pronašli logoraše, koji se bave keramikom: izrađuju figurice, vaze, pepeljare i sl. Među njima ima i umjetnika. Mladi Židov, studirao u Beču, crta veštice i portret Poglavnika, a u odjelu keramike drugi logoraš, studirao u Italiji, radi skulpturu koja predstavlja borbu ustaša s etnicima. U željezarskoj radionici pronašli smo logoraše koji izrađuju značke s natpisom: "Sve za Poglavnika". Doista, i život u koncentracijskim logorima ima svoje ironije...

Zatim su nam pokazali stambene prostorije zatočenika. Oni su smješteni u barakama tankih zidova koji ne stvaraju gotovo nikakvu prepreku hladnoći i vlazi. Istine radi, u njima ima peći, ali grijanje je gotovo simbolično. Logoraši spavaju na ležajevima po troje u svakom odjeljku, širine oko 1,20 metara, a još troje spava na daskama iznad njih. U svaku baraku stane oko 150 ljudi. Nabrojio sam desetak baraka. U ovom trenutku, međutim, gradi se još oko 25 baraka – kolci su već zabijeni u zemlju. Snijeg se čisti da bi se kolci poravnali, a zatim će se na njih postaviti drveni podovi. Pored ovih nedovršenih baraka u proljeće će se graditi pedesetak novih baraka u polukrugu, jer je, kao što su nam objasnili, također uvarima najlakše promatrati. Jedna od već izgrađenih baraka je bolnica. I ovdje gotovo da i nema grijanja. Liječnici i medicinske sestre isto su zatočenici. Postoji i nešto kao stomatološka ordinacija.

Kuhinja logora je u posebnoj baraci. Ona je i blagovaonica. Druga prostorija služi kao klaonica, za skladištenje mesa i sl. Tu su i staje za krave, ovce, farma svinja, kokošinjcima i sl., sušara za meso, pekarnica itd. Pokazali su mi jednog pijetla kojeg je jednom ustaša donio njegov prijatelj, borio se u Bosni; u dvorištu nekog etnika uhvatio je pijetla i uvaog ga četiri dana tijekom bitke koju su vodili. Vjerojatno su i druge ptice i životinje dostavljene na slani, iako ne uvijek na tako herojski način.

Privremeni zapovjednik logora (poslan iz Zagreba kako ga bi organizirao) – "Maks" – iznio nam je detaljne planove za širenje logora, prema kojima će nastati gotovo cijeli grad i prebacit će se i na drugu obalu Save. Gradit će se nove zgrade za vojarne, stambene zgrade, gospodarske zgrade (novi mlinovi, pekare i skladišta hrane su u izgradnji), stvorit će se veliki povrtnjaci, sijat će se pšenica itd, itd. Tako će se – kao što je "Maks" rekao – postići i puna autarkija (samodostatnost). Osim toga logor će "bacati i robu na tržištu", na primjer, mogao bi izniti cigle na tržište dva mjeseca ranije nego što je to uobičajeno i sl.

Ime "Maks" prikriva pravo ime zapovjednika logora. Taj nadimak ostao mu je iz emigracije. Ime zapovjednika drži se u tajnosti kako nitko ne bi mogao tražiti, preko njegovih rođaka van logora, da se zapovjednik zauzme za bilo kojeg zatočenika; da se ne bi netko od rodbine zatočenih osvetio zapovjedniku ili njegovoj rodbini; da ne bi zatočenik, po izlasku iz logora znao reći tko je upravljao logorom, itd. Samo u emigraciji, u Maarskoj, "Maks" je oko 15 puta bio u raznim zatvorima. Putovao je i u druge zemlje, uvijek vjeran i u službi Poglavnika. Sada, s vremena na vrijeme odlazi na teren, odnosno u krajeve, gdje se vode borbe s etnicima. "Maks"-ov pomoćnik – "Ljubo" (još jedan nadimak) – bavi se poslovnom stranom logora, posebno s proizvodnjom. Rekao mi je da je novinar po struci. Nedvojbeno je, međutim, da mu je njegova enciklopedijska struka pomagala da se dobro nosi sa svojim zadatkom. Ostali najbliži pomoćnici "Maks"-a – kao što mi je rekao Eug. Kvaternik – u većini su Bošnjaci (ali katolici). Oni su inteligentni, djeluju odlučno i o čemu rade u ime jedne ideje. Ovi mladi ljudi su pravi pretorijanci režima.

Eugen Kvaternik, kojeg sam bio u mogućnosti promatrati punih 14 sati, nikako ne izgleda odbojno, ili kao što je kolega Bolgar rekao, "ne ostavlja loš dojam." To, naravno, ne sprječava da se o njemu ne pričaju legende i da njegovo ime stvara strah i strepnju u nekim krugovima. Zapovjednim tonom prema

podređenima, on je blag u odnosima s drugima. U razgovorima o raznim temama Eug. Kvaternik svojom inteligencijom ostavlja dojam. Teško govori njemački, talijanski i francuski. Diplomirao je pravo, a do doktorata mu je ostao jedan ispit. Rođen 1910. godine, on je do travnja 1941. bio osam godina u emigraciji – godinu dana je studirao u Parizu. Njegova impresivna tjelesna građa izaziva respekt: gotovo za dvije glave je viši od ostalih.

U prilikom detaljnog razgovora koji sam s njim vodio za rukom, Eug. Kvaternik mi je rekao da je organizacija logora temeljena na iskustvu Nijemaca, ali da je uzimajući nešto od njih, dodao i nešto novo; posebno dobre su kartoteke zato što su enika u Hrvatskoj.

Eugen Kvaternik je meni rekao da sada u Zagrebu živi još 4000 Židova (od 15 tisuća ranije). Dio onih koji više nisu u Zagrebu pobjegli su u inozemstvo, drugi su strijeljani, a treći su u koncentracijskim logorima. Isto tako, u Zagrebu je živjelo 20.000 Srba, a od travnja 1941. godine njihov broj se povećao; to objašnjava činjenicom da se zbog progona u nekim pokrajinama Srbi ipak osjećaju najsigurnije u glavnom gradu. Nakon pokolja 50.000 muslimana (od strane Srba) u Bosni, a zatim istke nad Srbima, broj Hrvata u Bosni, prema E. Kvaterniku, sada je gotovo jednak onom Muslimana i Srba. Na moje pitanje što misli o sada razvijenoj teoriji da pravoslavci u Hrvatskoj nisu Srbi nego Hrvati – „pali“ pod utjecajem srpske propagande – gosp. E. Kvaternik je rekao da se ta teorija razvija „pro forma“, sve u svemu u Hrvatskoj ostaje još milijun Srba. Na moje pitanje što se događa s istikom etnika, rekao je da se ne može provesti preko zime. U proljeće hrvatska vojska će biti jača i još bolje organizirana. U Njemačkoj se sada školuju 150 asnika i 600 doasnika, a potom, njihovom pomoću, formirat će se dvije nove divizije. Osim toga, od Poglavnikovih bojnika nastat će još jedna divizija. O jugoslavenskim asnicima koji su pristupili hrvatskoj vojsci, E. Kvaternik je rekao da su zbilja opasni, a o bivšim austrijskim asnicima je rekao da su vrlo stari te na taj način nije izrazio baš laskavo mišljenje i o svome ocu maršalu Slavko Kvaterniku, bivšem austrijskom asniku...

Prilikom odlaska iz logora, jedan ustaša nam je skrenuo pažnju na dva mala spomenika u dnu vježbališta. To su bili grobovi desetorice ustaša koji su prekršili prisegu i kažnjeni su strijeljanjem. Sada na ovom mjestu prisegu polažu novoprimljeni ustaše. Sudbina ustrijeljenih služi kao upozorenje da se prisega točno izvršava, sudbina ustrijeljenih je i najbolja lekcija mladima.

Fotoaparati sudionika posjeta prikupljeni su još prije odlaska u logor. Tako je otklonjena mogućnost slikanja ne samo života u logoru, nego i srušene pravoslavne crkve u selu, na putu prema logoru. U Jasenovcu je bilo dosta pravoslavaca. Od crkve sada strši samo jedan zid i nekoliko greda...

Gospodine Ministre, prihvatite molim vas, moje osobito poštovanje prema Vama.

Petar Lungov

CDA (Središnji državni arhiv Republike Bugarske), F. 176 , p. 8, . . 1153, str. 46-55

RUBRIKA: POVIJEST